

— Superest, ut ad fundamentum primæ sententiæ respondeamus. Ex ejus vero auctoribus Ocham nullum peculiare adducit, et falso confingit esse possibilem speciem creaturæ rationalis mediam inter angelicam et humanam. Tum quia si est pure spiritualis, est Angelus; si vero est composita ex corpore et spiritu, est animal rationale, ac subinde homo, hæc est enim specifica hominis definitio. Tum etiam quia non potest dari forma spiritualis et intellectualis informans corpus, nisi illo utatur ad cognitionem mentis, ut in principio hujus materiæ dixi, et iterum atque iterum in sequentibus tractatibus dicam: modus autem intelligendi, acquirendo cognitionem per corpus, non potest intelligi, nisi mediis sensibus, ac subinde modo humano: nec est facile confingere intra illummet modum plures specie distinctos. Addo vero ulterius, quod licet talis creatura rationalis media inter hominem, et Angelum cogitetur, multo magis libera esse debet, quam homo: quia si est perfectior, est rationalior (ut sic dicam) id est, melius cognoscet omnes rationes boni, et mali in objectis appetibilibus inventis, quam homo, ex qua indifferentia rationis oritur libertas; ergo ex hac parte erit in tali natura universalitas voluntatis necessaria ad potestatem peccandi. Aliunde vero haberet etiam talis natura imperfectiorem, et limitationem, per quam (ut sic dicam) consummatur potestas peccandi, nimirum potentialitas, et capacitas actualis inconsiderationis, et carentia actualis inconsiderationis, et carentia actualis dilectionis Dei, vel boni honesti; ergo haberet talis natura potestatem peccandi. Denique cum Angeli peccare possint, et illa natura inferior sit Angelis, a fortiori erit mutabilis ad malum, cum rationalis esse supponatur. Eademque ratio procedit, licet fingatur creatura rationalis inferior homine, quia non potest non esse libera, cum rationalis sit, ut supponitur, et habens libertatem, nec potest illam perfectionem habere, quam homo, quia minus perfecta in essentia esse supponitur. Ergo si homo impeccabilis non est, nec illa inferior creatura erit impeccabilis, cum rationalis sit, et consequenter apta ad discernendum inter bonum et malum. Nam in tali natura impeccabilitas magna perfectio est. Locus autem Augustini supra libro tertio explicatus manet; nam apud Augustinum illa verba formaliter non inveniuntur. Non enim ait, *melioem esse naturam, quæ peccare non possit, sed quæ peccare nolit*. Et licet diceret, *non possit*, de impotentia per gratiam, vel glo-

riam intelligendus esset: nam statim dicit, talem naturam esse in sanctis Angelis.

18. *Ad secundum in n. 3.*—Unde ad Gabrielem, et alios negamus esse possibilem creaturam rationalem determinatam ad unum ex necessitate. Quia si rationalis est, potest discernere varias rationes boni et mali in objectis, quæ ut diligenda, vel fugienda apprehendit: et inde oritur indifferentia libertatis, vel si non habet facultatem discernendi hujusmodi rationes objectorum, rationalis non est. Unde eadem ratione repugnat, creaturam rationalem solam rationem boni honesti apprehendere, aut non posse alias considerare, et proponere, et ideo etiam non potest esse determinata ad bonum honestum ex vi facultatis naturalis: et consequenter nec poterit esse impeccabilis ratione talis determinationis. Ad probationem autem, quia talis determinatio non repugnat ex parte Dei, quia est ad bonum, respondetur, non quidem repugnare, Deum dare naturæ alicui talem intrinsecam determinationem per dona gratiæ unionis aut gloriæ: repugnare autem, dare illam ab intrinseco, vel per solam naturam rationalem, quæ de se est indifferens, ut probatum est, vel per habitualia dona gratiæ, quæ non determinant voluntatem ad unum, sed potius ad modum aliorum habituum ejus libero usui subjiciuntur, quamdiu per Deum clare visum non determinantur. Et ideo cum additur, hanc determinationem non repugnare ex parte naturæ creatæ, distinguendum est: nam licet non repugnaret ex parte naturæ creatæ, ut sic, seu ex universali ratione, quod creata sit, repugnat nihilominus ex parte creatæ naturæ rationalis, ut rationalis est, quia inde habet intrinsecam indifferentiam, cui determinatio etiam intrinseca, et ex vi ejusdem naturæ repugnat. De visione autem beata, quod non possit esse contraria creaturæ, jam dictum est.

19. *Ad fundamentum tertiæ opinionis in num. 3.*—Ad ultimam denique opinionem, licet assertio illius modi impeccabilitatis ab intrinseco per dona gratiæ non sit tam damna-bilis, sicut alia de impeccabilitate per solam conditionem naturæ angelicæ, seu rationalis creatæ, quia saltem illa imperfectio tribuitur gratiæ, et non puræ naturæ, nihilominus simpliciter falsa, et improbabilis est, quia supponit, gratiam habitualement per se determinare voluntatem ad bonum, ita ut inamissibilis sit, saltem si de hominibus, vel Angelis creatis affirmetur, ut ex doctrina de Gratia, et de charitate constat. Unde id affirmare de possi-

bili, vel de aliis Angelis, aut hominibus possibili-bilibus, vel e contrario de aliis donis gratiæ habitualis perfectioribus, vel potentioribus, vanum est, et improbabile. Quia nec possunt cogitari dona creatæ gratiæ altioris ordinis, et potestatis: nec potest diversa ratio reddi inter Angelos posibles, et factos, ut jam satis probatum est, secus vero est de donis gratiæ actualis: nam per illos facere potest Deus ut voluntas infallibiliter nunquam peccet, quamvis non faciat illam intrinsece impeccabilem extra visionem beatam, ut in materia de Gratia latius dictum est.

CAPUT IV.

UTRUM IN ANGELICO INTELLECTU ANTE PECCATUM POTUERIT PRÆCEDERE DEFECTUS, QUI OCCASIO FUERIT PECCATI, ET QUIS ILLE FUERIT.

1. *Argumenta pro parte negativa.*—Nondum est a nobis radicitus expedita difficultas posita circa potestatem peccandi Angeli: nimirum, quia non potest in voluntate esse peccatum, nisi præcedat defectus in intellectu. Nullus autem defectus potest antecedere in intellectu Angeli, priusquam peccet, qui sit prædicandi occasio; ergo neque potestas peccandi potest esse in Angelo. Major supponitur ex communi theologorum axiomate, quod non est in voluntate peccatum, nisi in intellectu defectu aliquis præcedat. Quod tradit D. Thomas, 1, 2, q. 77, art. 2, estque conforme modo loquendi Scripturæ et Aristotelis, ut ibi ex professo disputatur. Quæ doctrina eandem rationem habet in Angelis, quam in hominibus: hæc autem esse videtur, quia voluntas licet sit libera, semper sequitur ductum rationis, et ideo non potest ipsa deficere, nisi male ab intellectu gubernetur; intellectus autem non gubernat voluntatem, nisi per actus suos, et ideo non male gubernat, nisi defectum aliquem in suis actibus committendo. Minor autem probatur, quia defectus intellectus tantum esse potest error, ignorantia, vel inconsideratio: nullus autem ex his potuit in Angelo procedere ante peccatum.

2. De errore patet, tum quia in primo homine non potuit præcedere; ergo multo minus in Angelo, tum etiam quia error intellectus est malum quoddam grave naturæ rationalis, et si antecedit voluntatem, non erit malum culpæ, quia sine voluntate culpa non committitur, nec etiam potest esse malum pœnæ, quia pœna supponit culpam, ergo non potest esse

tale malum in Angelo, ante peccatum; tum denique quia Angelus ante peccatum fuit in omni scientia naturali perfectus, et de omni veritate supernaturali necessaria ad non peccandum habuit revelationem et fidem; ergo in nulla materia errare potuit ante peccatum. Unde facile idem probatur de ignorantia, quia illa etiam est quoddam malum, et cum perfecta scientia in naturalibus, et fide in supernaturalibus esse non potest. Nam licet aliqua carentia scientiæ in Angelo cogitari possit, illa non erit ignorantia, sed pura nescientia, quæ radix, aut causa peccati esse non potest. Superest ergo sola inconsideratio, de qua idem probatur, quia vel illa est mere naturalis, id est, necessaria, vel est voluntaria et libera. Prior æquiparatur nescientiæ, quia non est culpabilis, unde non poterit esse causa peccandi magis quam nescientia. Posterior vero supponit in voluntate defectum et culpam, quia supponit voluntatem, non considerandi libere id, quod ad peccatum vitandum necessarium erat; ergo non est prima radix peccandi.

3. *Proponitur questio generaliter de omni agente libero creato, ejusque sensus exponitur.*—Vix potest hoc punctum de Angelis explicari, nisi prius in generali resolvamus, an ut voluntas possit, peccando, deficere, præcedere in intellectu aliquem defectum, necessarium sit. Hoc non tam de Angelo, quam de homine controverti potest, eandemque rationem dubitandi, vel forte majorem in Angelis habet, ideoque pro loci hujus opportunitate præmittendum est. Ut autem sensus questionis melius intelligatur, advertimus, cum quaeritur, an possit esse peccatum in voluntate sine defectu in mente, seu judicio rationis, accipiendum id esse de defectu, qui et vitari possit ab eo, qui illum patitur habendo actum illi defectui contrarium, et quod ablato defectu, seu contrario actu posito, etiam peccatum vitaretur. Nam si generalius loquamur de defectu, clarum est, non posse voluntatem peccare, quin præcedat in intellectu carentia visionis Dei, quæ defectus quidem est, saltem negativus, et necessarius ad potestatem peccandi, quia visio Dei hanc potestatem auferre valet. Nihilominus tamen et quia illa visio non est in potestate hominis, vel Angeli viatoris, neque necessaria est ad peccatum vitandum, ideo ejus carentia neque propria dici potest origo, aut occasio peccandi, nec de illo defectu in præsentem loquimur, sed de illo, quem Angelus vitare possit, habendo contrariam perfectionem, seu actum. De quo etiam addimus, talem esse de-

bere, ut illoposito vitaretur peccatum. Nam si cum illo actu simul esse posset peccatum, defectus, seu carentia ejus non esset ad peccandum necessaria: et consequenter sine tali defectu posset simul esse peccatum.

4. *Prima sententia.* — Hoc supposito, est prima sententia dicens, non posse voluntatem peccando deficere, nisi præcedat in intellectu aliquis defectus, quo non existente, nec in voluntate esset peccatum. Hanc sententiam supponit D. Thomas in hac materia, 1 p., q. 36, a. 3, ad 4, et a. 5, et tradit illam in 1, 2, q. 77, art. 2, quibus locis eam sequuntur Cajetanus et reliqui Thomistæ: idem D. Thomas 3, contra Gent., cap. 110, et ibi Ferrariensis. Item D. Thomas, quæst. 16, de Malo, art. 2, ad 6 et 7, et in 2, dist. 5, quæst. 1, art. 1, et tenuit Alensis, 2 part., quæst. 112, m. 4; Capreolus, in 2, dist. 4, art. 3, in princ., et in 3, dist. 36, quæst. 1, a. 3, ad argumentum Scoti, contra 1 concl. Item Durandus, in 2, dist. 5, quæst. 1, num. 11, et dist. 7, q. 2, dist. 36, q. 1, Vasquez 1, 2, disp. 128, c. 5 et 6, Malonius 2, dist. 6, disp. 3, et Buridana 7, Ethic quæst. 5, 6 et 7. Referuntur etiam Adrianus, Aureolus et Cordova. Sed vel sentiunt oppositum, vel lubricè loquuntur, ut infra dicam. Citatur etiam Aristoteles 3. Ethic, cap. 1, magisque favet, l. 3, cap. 3. Denique allegantur varia Scripturæ testimonia, et Augustini, quæ postea attingam. Potissimum autem fundamentum est, quod in ratione dubitandi insinuavimus, et alia in discursu nostræ resolutionis pro hujus loci oportunitate, vel necessitate attingemus.

5. *Secunda sententia.* — Secunda sententia valde communis est, posse voluntatem peccare, nullo præcedente defectu in intellectu, præsertim in primo peccato. Hanc sententiam latius, quam cæteri tradidit Henricus, quodl. 1, q. 17, et quodl. 10, q. 10, et insinuat Scotus, in 2, dist. 6, q. 1, præsertim ad 3, apertius illam tradit in 3, dist. 36, art. 2, dub. 1, et ibi Gabriel, art. 2, concl. 3, Major, quæst. 3, Ocham in 3, quæst. 12, art. 3, principali quæst. 2. Idem sentit Marsilius, in 2, quæst. 16, art. 1, in fin., ad 3, contra 4 concl., et toto art. 5, Almainus, tractat. 3 Merc., cap. 2 et 4, Aureolus, in 3, dist. 4, art. 3. Quem videntur imitari Cordova, lib. 3, quæst. 12 et 13, et Valentia, in 2 tom., disp. 6, quæst. 8, punct. 1 et 2, et de Angelis idem docet, tom. 1, disp. 4, quæst. 14, punct. 3, et Molina, 1 p., quæst. 63, art. 3, membr. 5, qui etiam Scripturam, Augustinum, et Aristotelem in suæ sententiæ confirmationem adducunt. Sed illam nunc omitto,

quia non simpliciter totam assertionem, sed ex parte tantum aliquid probant, ut in discursu videbitur. Fundamentum autem præcipue ponitur in libertate voluntatis creatæ non videntis Deum, quæ per se sufficit ad peccandum, etiamsi intellectus, quantum per se potest, in contrarium conetur.

6. *Divisio defectus intellectus in speculativum et practicum.* — Quoniam vero utriusque opinionis auctores de intellectu speculativo et practico, et de variis defectibus eorum confuse, ac varie loquuntur, operæ pretium existimavi per omnes defectus intellectus, et de singulis expendere, utrum ad peccatum voluntatis aliquis necessario præcedere debeat. Nam si nullus inventus fuerit, optime concludemus, sine defectu intellectus posse peccare voluntatem: vel si aliquis apparuerit necessarius, juxta illum fortasse dictas opiniones componemus. Primo ergo dividi potest defectus intellectus in speculativum et practicum: nam hujusmodi defectus non est, nisi vel actus disconveniens intellectui, vel carentia alicujus perfectionis ipsius intellectus, qui speculativæ cognitionis, et practicæ capax est, et ita etiam speculativum et practicum defectum pati potest. Uterque etiam defectus potest esse, vel privativus tantum, vel positivus, excludens nimirum imperfectionem intellectus per formam contrariam intellectui, et homini disconvenientem. In hoc ergo et sequenti capite de intellectu speculativo, postea vero de practico dicam.

7. *Defectus speculativus subdividitur.* — Igitur in speculativo intellectu primus defectus est ignorantia privationis, quæ consistit in carentia scientiæ, seu cognitionis speculativæ habitualis et actualis: utramque enim excludit ignorantia proprie dicta. Nam si quis actu sciat, licet non sciat ex habitu, non potest dici ignorans: si quis vero sciat in habitu, actu vero non consideret, non dicitur ignorans, sed inconsideratus. Atque hic est secundus defectus intellectus speculativi, qui inconsideratio, vel incogitantia dicitur. Tertius vero defectus est ignorantia pravæ dispositionis per positivum errorem actualem, sive procedat ex habitu falso, sive ex præsentanea deceptione. Si vero quis habeat falsum habitum, qui dici potest error speculativus habitualis, et illo actu non utatur, neque errorem eliciat, talis defectus impertinens est ad peccandum, vel non peccandum, et ideo non consideratur in præsentanti: nam cum illo esse potest actus contrarius, et verus, vel si neuter actus sit, non erit

ignorantia pravæ dispositionis, sed privationis. In intellectu vero practico cum proportionem considerari potest, primus defectus per carentiam judicii practici necessarii ad bene operandum, vel vitandum peccatum. Secundus defectus esse potest carentia imperii practici, quem multi a judicio distinguunt. Tertius potest esse defectus positivus practici erroris. Per hos ergo defectus discurrendum est, eosque præcipue in Angelis, de quibus agimus, considerabimus.

8. *Assertio.* — *Nullus defectus speculativus ad peccatum requiritur.* — *Quoad ignorantiam probatur.* — Hoc supposito, dico cum posteriori sententia nullum defectum speculativum ex necessitate præcedere ad peccatum, imo stante integra perfectione speculativæ cognitionis in intellectu, potest contingere in voluntate peccatum. Hanc assertionem quoad ignorantiam et errorem omnes admittunt, præsertim in Angelis: idque sufficienter probare videtur ratio dubitandi in principio posita. Et imprimis quoad ignorantiam, quia Angeli a principio habent scientiam rerum omnium tam naturalium, quam moralium, et similiter habuerunt revelationem, et fidem rerum omnium, quæ ad honeste operandum in ordine naturali et supernaturali necessaria erat: ergo non potuerunt ex ignorantia peccare: multo ergo minus fuit illis necessaria ignorantia ad peccandum, et hæc ratio probat etiam de primo homine. De omnibus vero probari potest, quia licet in eis inveniri possit ignorantia, non tamen potest esse ad peccandum necessaria, tum quia possunt homines peccare ex passione, vel malitia, etiamsi non sint ignorantes, ut late ostendit Aristoteles, libro 7, Ethicor., cap. 3, et lib. 2, magn. Mor., cap. 6: *Quia inconveniens (ait) scientiam habet, licet illam non non exercent*; tum etiam quia in his, qui ex ignorantia peccant, non potest ipsa ignorantia esse prima ratio peccandi proprie, ac formaliter. Quia vel ignorantia est invincibilis, et sic non est causa culpæ, sed potius excusat a culpa, vel est culpabilis, et sic est voluntaria, et consequenter ad illam præcedit culpa negligentia in expellendo talem ignorantiam: quæ culpa antecedit ipsam ignorantiam, ut voluntariam, sub qua tantum ratione esse potest causa novi peccati. Dices, quamvis ignorantia voluntaria, seu vincibilis sit, non est necesse, ut ipsum ignorare sit culpabile, sed operari, aut velle cum tali, vel tali ignorantia esse potuit culpabile. Respondeo, esto aliquando ita sit hoc, nihil

ominus prima ratio culpæ non est ignorantia, sed voluntas temere cum illa operans. Ac subinde talis ignorantia non potest esse ad peccandum necessaria. Nam qui sic ignoranter peccat, forte multo magis peccaret, si sciret, vel, quod certius est, posse scienter peccare.

9. *Quoad errorem probatur.* — De errore item speculativo, seu cognitionis, ut est rei cognitæ conformis, vel difformis, omnes pro certo supponunt non præcessisse in Angelis ante peccatum, ac proinde non fuisse hunc defectum necessarium ad peccandum, imo nec præcedere potuisse ad peccatum. Ita docent utriusque opinionis auctores. Potest tamen altero e duobus modis declarari, et probari. Primo, ut præservatio ab omni errore ante peccatum proveniat ex peculiari ordinatione, ac custodia ipsius Dei, sicut de hominibus in statu innocentia dicemus in tractatu sequenti, libro tertio, capite decimo. Et quidem si natura angelica tali custodia divina, et protectione indiget, satis probabile argumentum ab homine ad Angelum sumitur. Quia si Deus illud donum contulit homini, quia ex natura sua errare poterat, et decipi ante peccatum, et sine peccato, aut per invincibilem ignorantiam, aut si deceptio non esset in rebus ad honestos mores pertinentibus: cur non idem concessisset Angelo, si sibi relictus capax esset erroris ante culpam, et absque culpa? Nam omnes rationes, quæ de hoc cogitari possunt, habent locum in Angelo, videlicet, ut non incurreret malum pœnæ ante malum morale; vel ne de ordinaretur in seipso prius, quam a Deo aliquo modo deficeret.

10. *Declaretur circa objecta necessaria.* — Alter modus, et probabilior est, ut Angeli etiam in pura natura, vel cum gratia viæ spectati, vel errare non potuerint, saltem omnem errorem vitare valuerint, imo in illum incidere non potuerint, nisi ex aliqua culpa. Hoc in rebus, quæ subjacent naturali cognitioni Angeli, facile ostenditur ex dictis in libro secundo, quia de illis rebus omnibus, sive naturalibus, sive moralibus habent evidentem cognitionem; ergo sunt ab errore immunes. Sed in contingentibus cogitationibus cordium, et rebus supernaturalibus potest esse nonnulla difficultas. De his enim rebus Angeli ante peccatum non habebant evidentiam: unde videntur in eis potuisse decipi per conjecturas judicando, vel de effectibus futuris, vel occultis cordium: et inde possent etiam sumere occa-